

The Position of Student Institutions in Governing Higher Education with the General Policy Approach

*Ahmad Keykha¹ , Jafar Towfighi Dariyan²

1. PhD Candidate of Economics and Financial Management of Higher Education, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Tehran University, Tehran, Iran

2. Professor of Chemistry Engineering, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Citation: Keykha, A., & Towfighi Dariyan, J. (2021). [The Position of Student Institutions in Governing Higher Education with the General Policy Approach]. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 9 (3), 469-524. <https://doi.org/10.30507/JMSP.2021.251253.2134>

 <https://doi.org/10.30507/JMSP.2021.273292.2201>

 20.1001.1.23452544.1400.9.35.3.3

Funding: See Page 518

Received: 02/15/2021

Accepted: 04/26/2021

Available Online: 09/23/2021

Article Type: Research paper

Key words:

University governance; new university management; student institutions; student governance; higher education governance.

ABSTRACT

This study aims to analyze the position of student institutions in governing higher education. The qualitative research happened in two phases. First, it employed a principled review approach in order to extract the keywords such as student and university governance, student voices at university, student and decision making at university, and self-governance of the students in valid international data centers like Science Direct, Springer, Eric, Emerald, Sage, and Online Library Wiley from 1995 to 2020. After that, 39 articles were selected through PARISMA form. In the second phase, using the three-stage thematic analysis of Walcot (2008), the selected articles were investigated. The findings regarding the student institutions in the governance of higher education were 6 primary and 13 secondary peripheral themes. These themes included para-university governance (para-university policy making and para-university management), inner-university governance (inner-university policy making and inner-university management), discourse of students (the structure of student institutions, student agency, and student role), student development (developing human resources and developing social capital of students), supportive and legal systems (supportive and encouraging systems and legal systems), and soft capacities of university (cultural values and social values). In this regard, introducing encouragements for increasing the students' motivation for contribution, establishing student cooperatives, university culture for supporting the student contribution, and collective decision making at university were the most significant elements. Finally, some general policies for Iran's higher education were suggested.

JEL Classification: I20, I23, I28, R50.

* Corresponding Author:

Ahmad Keykha

Address: Tehran University, Tehran

Tel: +98 (912) 9583889

E-mail: ahmadkeykha@ut.ac.ir

جایگاه نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزشی عالی با رویکرد سیاست های کلی

* احمد کیخا¹، جعفر توفیقی داریان²

۱. دانشجوی دکتری اقتصاد و مدیریت مالی آموزش عالی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۲. استاد گروه مهندسی شیمی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

 20.1001.1.23452544.1400.9.35.3.3

چکیده

تاریخ دریافت: ۲۷ بهمن ۱۳۹۹
تاریخ پذیرش: ۶ اردیبهشت ۱۴۰۰
تاریخ انتشار: ۱ مهر ۱۴۰۰

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

هدف از این پژوهش، تحلیل جایگاه نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی است. این پژوهش کیفی در دو گام تدوین شده است. نخست با استفاده از روش مرور نظام مند، کلیدواژه های تخصصی پژوهش شامل دانشجوی و حکمرانی دانشگاه، صدای دانشجویان در دانشگاه، دانشجویان و تصمیم گیری در دانشگاه و خودحکمرانی دانشجویان در پایگاه های بین المللی معتبر ساینس دیرکت، اشپرینگر، اریک، امرالد، سیج و آنلاین لایبرری وایلی در بازه زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۲۰ م جست و جو شد و در نهایت با استفاده از فرم پرسما، ۳۹ مقاله انتخاب گردید. در مرحله دوم با استفاده از روش سه مرحله ای تحلیل تماتیک ولکات (۲۰۰۸)، مقالات منتخب تحلیل شد. یافته های مؤلفه های نقش نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی به طور کل ۶ تم فرعی اولیه با ۱۳ تم فرعی ثانویه به دست آمد. این تم ها شامل حکمرانی فرادانشگاهی (سیاست گذاری فرادانشگاهی و مدیریت فرادانشگاهی)، حکمرانی درون دانشگاهی (سیاست گذاری درون دانشگاهی و مدیریت درون دانشگاه)، گفتمان دانشجویی (ساختار نهادهای دانشجویی، کنشگری دانشجویان و نقش دانشجویان)، توسعه دانشجویی (توسعه سرمایه انسانی دانشجویان و توسعه سرمایه اجتماعی دانشجویان)، سازوکارهای حمایتی و قانونی (سازوکارهای حمایتی - تشویقی و سازوکارهای قانونی) و ظرفیت های نرم دانشگاه (ارزش های فرهنگی و ارزش های اجتماعی) به دست آمد. از این میان، ارائه مشوق هایی برای افزایش علاقه و انگیزه دانشجویان برای مشارکت، ایجاد اتحادیه ها و اصناف دانشجویی، فرهنگ دانشگاهی حامی مشارکت دانشجویان و جمع سپاری در تصمیم گیری های دانشگاه وزن بیشتری از دیگر مفاهیم کلیدی داشتند. در پایان براساس یافته های پژوهش، سیاست های پیشنهادی برای نظام آموزش عالی ایران ارائه شد.

طبقه بندی JEL: I20, I23, I28. R50

* نویسنده مسئول:

احمد کیخا

نشانی: تهران، دانشگاه تهران

تلفن: ۹۵۸۳۸۸۹ (۹۱۲) +۹۸

پست الکترونیک: ahmadkeykha@ut.ac.ir

۱. مقدمه

دانشگاه‌ها (در معنای عام این واژه) در زمره مهم‌ترین نهادهای تأثیرگذار در ظهور و نیز شکل دادن به جهان مدرن به‌شمار می‌آیند. نهاد دانشگاه همچنین نقشی اساسی در پاسخ‌گویی به چالش‌های پایان‌ناپذیری ایفا می‌کند که بی‌وقفه در جهان مدرن رخ می‌نمایند. شتاب ظهور این چالش‌ها و تنوع آن‌ها، در قیاس با آنچه در جهان پیشامدرن پدیدار می‌شود، به‌مراتب فزون‌تر است (پایا، ۱۳۹۸). علی‌رغم این چالش‌ها، کماکان از دانشگاه‌ها انتظار می‌رود پاسخ‌گوی نیازهای گوناگون دانشجویان باشند (Moriña, 2017). یکی از چالش‌های مهم دانشگاه‌ها و نظام‌های آموزش عالی در سطح بین‌المللی وادار شدن برای پاسخ‌گویی به مجموعه‌های بزرگ‌تر و متنوع‌تری از جمعیت‌های دانشجویی است. این امر باعث ایجاد تغییرات اساسی در روابط و انتظارات بین دانشجویان و دانشگاه‌ها شده است (Tight, 2018)؛ چنان‌که امروزه با تغییر روابط بین دانشگاه‌ها و ذی‌نفعان، پژوهشگران و سیاست‌گذاران به‌دنبال شناسایی هریک از این ذی‌نفعان و بازکاوی نقش آن‌ها در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) هستند. براساس مطالعات، گروه‌های ذی‌نفع در حکمرانی دانشگاه به شش دسته: اعضای هیئت علمی، مدیران، دانشجویان، هیئت‌امنا، نمایندگان صنعت و جامعه بخش‌بندی می‌شوند (Choi, 2019). اما دانشگاه‌ها باید از استراتژی‌های مختلف برای کنترل و هماهنگی میان ذی‌نفعان جهت مدیریت ارتباطات استفاده کنند (Kvilhaugsvik, 2021). در اسناد سیاستی آموزش عالی، دانشجویان «ذی‌نفع اصلی» شناخته می‌شوند؛ زیرا در حلقه مرکزی تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری قرار دارند. این امر بازتاب‌دهنده اهمیت و نقش مشارکتی آن‌هاست. بااینکه در طی چند دهه اخیر قاطبه دانشگاه‌های بین‌المللی بر مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) تأکید کرده‌اند، این مسئله تا کنون به‌طور بایسته مورد توجه قرار نگرفته است (Minksová & Pabian, 2011). انجمن استادان دانشگاه آمریکایی اولین سازمانی بود که بیانیه‌ای درباره حکمرانی آموزش عالی براساس اصول ارزش‌های دموکراتیک و مشارکت تدوین کرد. در این بیانیه، مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا آن‌ها بخشی از ذی‌نفعان اصلی دانشگاه قلمداد می‌شوند (Gachoka, 2014). درواقع دانشجویان از مدیران دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاران آموزش عالی انتظار دارند بستری را برای ارائه آموزش‌ها، دیدگاه‌ها و مشارکت آنان فراهم کنند تا از این طریق در آینده به شهروندان سازنده برای ایجاد جامعه‌ای دموکراتیک تبدیل شوند (Byrne, 2015). بنابراین دانشجویان حق دارند بستر و آموزش‌های مورد نیاز برای پیشرفت اجتماعی و حرفه‌ای را مطالبه کنند (Leisyte, Westerheijden, Epping, Faber & Weert, 2013). افزون‌بر این، آن‌ها تا زمانی که به اصول و موازین انضباطی پایبند باشند، حق صحبت و نقد آزادانه در کلاس درس را دارند. آن‌ها همچنین دارای حق مشارکت در حکمرانی دانشگاه به‌منظور حصول اطمینان از برخورداری از آموزش‌های مورد نیاز هستند (ibid.)؛ همچنین دارای حق سیاسی برای سازمان‌دهی نهادهای دانشجویی هستند و از دولت‌ها تقاضا دارند منابع کافی را برای تحصیلات آن‌ها تخصیص دهند و صنایع را ملزم به حمایت از آموزش شغلی آن‌ها کنند (Choi, 2019). درکل نقش دانشجویان در دانشگاه در ادبیات پژوهشی

1. Major stakeholder
2. Student institutions

پیچیدگی‌های زیادی دارد و با عناوین و برچسب‌های گوناگونی واکاوی شده است.

جنبش دانشجویی (در جایگاه جنبش اجتماعی) اولاً، مجموعه‌ای از دانشجویان را شامل می‌شود که به‌صورت داوطلبانه حرکتی جمعی را برای ایجاد تغییر و تحول در دانشگاه و جامعه سامان می‌دهند. آنان در این حرکت جمعی خویش ممکن است تغییراتی از نوع فرهنگی، ارزش اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را دنبال کنند؛ ثانیاً، جنبش دانشجویی فعالیتی جمعی برای رسیدن به اهداف و آرمان‌های مشترک به‌شمار می‌رود. این کوشش جمعی بیشتر بر شبکه‌های تعامل غیررسمی میان دانشجویان، گروه‌ها و سازمان‌های دانشجویی بنا شده است؛ ثالثاً، جنبش دانشجویی تابع قبض و بسط یا فراز و فرودهای فضای گفتمانی و جریان روشن‌فکری هر جامعه، در هر دوره‌ای است (مطلبی و بیژن، ۱۳۹۶). عمده نظریه‌های موجود در خصوص جنبش دانشجویی دربارهٔ تجربهٔ دههٔ شصت جنبش دانشجویی در اروپای غربی، به‌خصوص فرانسه و آلمان، و در کشور آمریکا است. این تجربهٔ حرکت‌های دانشجویی از دیدگاه جامعه‌شناسان گوناگون با سرمشق‌های متفاوت بررسی شده است؛ برای نمونه این جنبش‌ها از منظر جامعه‌شناسان کارکردگرا و محافظه‌کار، مارکسیست‌های انقلابی و انتقادی، و نئومارکسیست‌ها بررسی شده است. در حال حاضر نیز، نظریه‌پردازان متأخر آن را به‌مثابهٔ نوسازی مورد واکاوی قرار داده‌اند (جلالی‌پور، ۱۳۸۹). در واقع صدای دانشجویان به‌عنوان مفهومی نوظهور و پیچیده، به‌گفت‌وگو و بحث و مشارکت دانشجویان در مورد موضوعات نگران‌کننده در خصوص تحصیلاتشان اشاره می‌کند. در طیف وسیعی از پژوهش‌ها، ادبیات آموزشی و اسناد سیاست‌گذاری در مورد صدای دانشجویان، قرائت‌های متنوعی از مفهوم صدای دانشجویان آمده است. این قرائت‌ها شامل مشارکت دانشجویان^۴، درگیری دانشجویان^۵، گوش دادن به دانشجویان^۶، مشاوره با دانشجویان^۷، گفت‌وگو با دانشجویان^۸، پژوهش با دانشجویان^۹، ادراک دانشجویان^{۱۰}، دیدگاه‌های دانشجویان^{۱۱}، ارزیابی به‌وسیلهٔ دانشجویان^{۱۲} و توانمندسازی دانشجویان^{۱۳} می‌شود. با وجود این، این اصطلاحات اغلب به‌جای یکدیگر، در پژوهش‌ها و توصیف فعالیت‌هایی که با مفهوم صدای دانشجویان مرتبط هستند، به‌کار گرفته می‌شوند

3. Student voice
4. Participation of students
5. Involvement of students
6. Listening to students
7. Consulting with students
8. Dialogue with students
9. Researching with students
10. Students' perceptions
11. Students' perspectives
12. Evaluation by students
13. Empowering of students

(Fleming, 2015). اما صدای دانشجویان در آموزش عالی به‌روشنی‌های مختلفی گنجانده شده است؛ از بازخورد در مورد تجارب یادگیری تا مشارکت دانشجویان در طراحی برنامه‌ی درسی، و از جمله نهادهای دانشجویی در فرایندهای تصمیم‌گیری را شامل می‌شود. این فعالیت‌های مختلف دلالت بر نقش‌های متفاوت دانشجویان در ساختار دانشگاه دارد (Seale, 2016). دخالت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) به‌مثابه‌ی یک منبع قدرت تخصصی دارای مشروعیت سیاسی - قانونی انگاشته می‌شود که موجب بهبود اعتماد و درک جامعه‌ی دانشگاهیان می‌گردد؛ این درحالی است که فقدان آن می‌تواند به ناآرامی و بی‌علاقگی دانشجویان منتج شود (Kuriakose, 2018; O'Sullivan, 2018).

مقاله‌ی حاضر، چنان‌که از عنوان آن مشهود است، به تحلیل جایگاه نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی می‌پردازد. از باب اهمیت مسئله، می‌توان از چند نظرگاه آن را بررسی کرد. نخست، تحولات و دگرگونی‌های فراوانی است که نظام‌های دانشگاهی را دربرگرفته و آن‌ها را ناگزیر به بازاندیشی در ساختار و کارکردهای خود کرده است. از مهم‌ترین این تحولات تغییر روابط بین دانشگاه و ذی‌نفعان آن است. یکی از کلیدی‌ترین ذی‌نفعان دانشگاه در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، دانشجویان هستند. دال بر این ادعا مطالعات بسیاری به اهمیت و لزوم دخالت دانشجویان در اداره و حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) پرداخته‌اند (Liz & Wilson, 2009; Menon, 2003). بنابراین در شرایط پیچیده، یکی از راهبردهای اساسی برای برون‌رفت و اصلاح ساختار نظام دانشگاهی، مشخص کردن نقش دانشجویان (نهادهای دانشجویی) در زمینه‌ی حکمرانی در آموزش عالی است. برای دستیابی به این مهم، انجام پژوهش در این زمینه برای بهبود کارایی و اثربخشی نظام‌های دانشگاهی ضروری است. دوم، نبود مطالعه‌ای در این حوزه، علی‌رغم اهمیت اساسی آن در ادبیات پژوهشی داخل کشور، است. تا جایی که نگارندگان این پژوهش در پایگاه‌های مختلف جست‌وجو کردند، پژوهشی در این زمینه در داخل کشور نوشته نشده است.^{۱۴} بنابراین با توجه به عدم بلوغ و ناپختگی موضوع پژوهشی، انجام مطالعه‌ای با رویکرد تحلیل محتوای مقالات بین‌المللی برای ارائه‌ی دورنما و زمینه‌ی بازگشایی پژوهشی‌هایی در این حوزه‌ی موضوعی در ادبیات پژوهشی داخلی ضروری می‌نماید. علاوه‌بر این، نگارندگان این پژوهش کوشیدند تا با در نظر گرفتن دامنه‌ی متنوع‌تری از کلیدواژه‌های مورد جست‌وجو برای انجام تحلیل محتوا، یافته‌های جامع‌تری را فراهم آورند و سهم هرچند اندکی در غناسازی ادبیات این موضوع در پژوهش‌های داخل کشور داشته باشند. برای دستیابی به هدف مورد نظر، پرسش «مؤلفه‌های نقش نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی به چند دسته تقسیم می‌شود؟» طرح‌ریزی شده است.

۱۴. در اسناد بالادستی کشور، نظیر سیاست‌های کلی نظام، در بخش علم و فناوری نیز مبحث مشارکت دانشجویان در حکمرانی و سیاست‌گذاری دانشگاه و آموزش عالی مغفول مانده است.

۲. پیشینه تحقیق

آدئولا و بوکولا^{۱۵} (2014) در پژوهشی به بررسی مشارکت دانشجویان در حکمرانی و اثربخشی سازمانی در دانشگاه‌های نیجریه پرداختند. یافته‌های آن‌ها نشان داد که مشارکت دانشجویان در حکمرانی دانشگاه پایین بوده؛ در حالی که میزان اثربخشی سازمانی در سطح متوسط قرار داشته است. علاوه بر این، نتایج این پژوهش نشان می‌داد تفاوت معناداری در مشارکت دانشجویان در حکمرانی دانشگاه‌های فدرال و ایالتی وجود داشت؛ زیرا دانشجویان دانشگاه‌های فدرال بیشتر از دانشجویان دانشگاه‌های ایالتی در حکمرانی دانشگاه مشارکت داشتند. لیزو و ویلسون^{۱۶} (2009) در بررسی نقش انجمن‌های دانشجویان در حکمرانی دانشگاه به این نتیجه رسیدند که بزرگ‌ترین چالش فعلی انجمن‌های دانشجویی ابهام در ایفای نقش است و ایجاد آن به توانایی و تمایل مدیران دانشگاهی برای برقراری گفت‌وگوی سازنده با دانشجویان در زمینه حکمرانی در دانشگاه بستگی دارد. بنابراین دانشگاه‌ها باید رویکرد فعالانه‌ای را در این زمینه در پیش گیرند واکوئرو^{۱۷} (2007) در مطالعه‌ای با بررسی دیدگاه تکاملی و تاریخی از مشارکت دانشجویان در حکمرانی دانشگاه‌های اسپانیا به این نتیجه دست یافتند که به مشارکت بیشتر دانشجویان نیاز است؛ لذا ضرورت تغییر مدل‌های فعلی مدیریت در دانشگاه احساس می‌شود؛ چراکه اقدامات و کارهای صورت‌گرفته به‌وسیله نهادهای دانشجویی تکراری و عمدتاً کنش‌های غیرضروری است. پرسون^{۱۸} (2003) در پژوهشی به مطالعه مشارکت دانشجویان در دانشگاه براساس نظرسنجی در ۴۸ کشور عضو اتحادیه اروپا همت گماشت. براساس یافته‌های این پیمایش، همه ساختارها حامی افزایش مشارکت دانشجویان در حکمرانی دانشگاه‌های ۴۸ کشور عضو بودند. گیمنز^{۱۹} (2001) در پژوهشی دیگر، در واكوی میزان مشارکت و موقعیت سیاسی دانشجویان دانشگاه کاتالان به این نتیجه دست یافت که میزان مشارکت دانشجویان در انتخابات مجلس سنا (بالاترین نهاد حاکم بر دانشگاه با ذی‌نفعان مختلف: اعضای هیئت علمی، دانشجویان و پرسنل خدماتی و اداری) به ۱۷ درصد نرخ مشارکت رسیده است.

۳. چارچوب نظری

از نظر مفهوم‌شناختی، مشارکت دانشجویان در آموزش عالی (دانشگاه) به فرایندی گفته می‌شود که دانشجویان به‌مثابه ذی‌نفع اصلی دانشگاه در همه جنبه‌های حکمرانی آموزش عالی و دانشگاه به‌شکلی برابر مشارکت داشته باشند (Wang & Zhang, 2019). باوجود این، این مشارکت چندان مورد توجه متصدیان و مدیران آموزش عالی قرار نگرفته است. مطالعات انگشت‌شماری که به محدودیت‌ها و مسائل مرتبط با عدم مشارکت دانشجویان در تصمیم‌گیری و

-
- 15. Adeola & Bukola
 - 16. Lizzio & Wilson
 - 17. Vaquero
 - 18. Persson
 - 19. Gime'nez

حکمرانی در آموزش عالی (دانشگاه) پرداخته‌اند، این عوامل را شامل بی‌مهری مدیران و اعضای هیئت علمی به دانشجویان برای مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری، بی‌علاقگی دانشجویان، گذر از دوران دانشجویی، عدم بلوغ فکری دانشجویان، غیبت مکرر دانشجویان در جلسات کمیته‌های دانشگاه، دانش و تجربه اندک دانشجویان و نیاز به محرمانه و حساس بودن برخی از موضوعات تصمیم‌گیری در دانشگاه می‌دانند (Lee, 1987). حال آنکه با مشارکت پررنگ‌تر دانشجویان، درمورد مسائل دانشجویی می‌توان تصمیمات آگاهانه‌تری گرفت، درک بهتری از نیازهای دانشجویی و در نتیجه بهبود خدمات ارائه‌شده به دانشجویان پدید آورد، نیازها و علایق آینده دانشجویان را پیش‌بینی نمود، ایده‌های جدید خلق کرد، از فارغ‌التحصیلان دانشگاه حمایت کرد و پاسخ‌گویی به خواسته‌های دموکراسی اجتماعی و تشویق دانشجویان به استقلال و بلوغ بیشتر را فراهم آورد (Goldberg, 1980). مبانی نظری مرتبط با مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) به چند دسته تقسیم می‌شود:

۱. نظریه نمایندگی^{۲۰}: در این نظریه، روابط به‌گونه‌ای تعریف می‌شود که در آن، یک شخص (به‌عنوان صاحب کار) مسئولیت‌هایی را به شخص دیگر (نماینده) واگذار می‌کند (Köksal & Strähle, 2021). شخص اول را در اصطلاح مالک^{۲۱} و شخص را کارگزار^{۲۲} یا نماینده قلمداد می‌کنند. دلالت این نظریه بر مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) به واگذاری اختیار تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری از سوی سیاست‌گذاران / مدیران آموزش عالی و دانشگاه (مالک) و دانشجویان (به‌عنوان کارگزار و نماینده) با مشارکت در ساختار مختلف تصمیم‌گیری مدیریت و مشارکت در کمیته‌ها و انجمن‌های مختلف به نقش‌آفرینی در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) می‌پردازند.

۲. نظریه مباشرت^{۲۳}: این نظریه به قراردادی فی مابین سازمان‌ها و گروه‌ها اشاره دارد که براساس آن، سازمان فرد یا گروهی از افراد را به‌عنوان نماینده خود انتخاب می‌کند و آن‌ها را در جایگاه مسئول و راهبر در عرضه مجموعه‌ای مشخص از خدمات قرار می‌دهد. ایجاد این قرارداد نیازمند تفویض اختیار تصمیم‌گیری به نمایندگان است. این قرارداد بلندمدت است و براساس اعتماد، اهداف جمعی و همسویی اهداف اتخاذ می‌شود (Perlman, Reddick & Zheng, 2020). دلالت این نظریه بر مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) را باید از منظر کنشگری نهادهای دانشجویی (انجمن‌ها، اصناف و غیره) بررسی کرد که در آن‌ها جامعه وسیع‌تری از دانشجویان، دانشجویانی را از طریق اجماع و رأی‌گیری به‌عنوان نمایندگان خود برمی‌گزینند و با تفویض اختیار به آن‌ها، انتظار کسب حداکثر منافع را دارند.

20. Agency theory

21. principal

22. agent

23. Stewardship theory

۳. نظریه تصمیم‌گیری:^{۲۴} هربرت سایمون در مطالعاتش این‌گونه استدلال می‌کرد که عقلانیت انسان در تصمیم‌گیری محدود است و این محدودیت‌ها ناشی از ذهن انسان و عوامل مؤثر بر آن است. بنابراین عوامل متعددی در شیوه و نحوه تصمیم‌گیری مدیران به‌ویژه در سازمان‌های اجتماعی مؤثر است. در واقع این نظریه با مفروض گرفتن عقلانیت کامل در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری سیاست‌گذاران/ مدیران آموزش عالی (دانشگاه)، بر مشارکت، همکنشی و همفکری همه ذی‌نفعان از جمله دانشجویان تأکید می‌کند. اتخاذ یک تصمیم از نظرگاه‌ها و دیدگاه‌های گوناگون میزان خطرپذیری و عدم اطمینان را کاهش می‌دهد.

۴. نظریه دموکراسی:^{۲۵} این نظریه بر توافق و برابری و توزیع قدرت در ساختار به‌شکل مشارکتی و دموکراتیک اشاره دارد. این مشارکت به‌صورت ساختارهای انتخاباتی و تشکل‌ها و احزاب با نقطه‌نظرهای گوناگون است. دلالت این نظریه برای مشارکت دانشجویان در آموزش عالی (دانشگاه)، به همکاری دانشجویان در اشکال گوناگون در زمینه تغییر شیوه سیاست‌گذاری و مدیریت در آموزش عالی و دانشگاه اشاره دارد.

۴. روش تحقیق

پژوهش کیفی حاضر با استفاده از دو روش مروری نظام‌مند^{۲۶} و تحلیل تماتیک^{۲۷} تدوین شده است. روش مروری نظام‌مند به‌دنبال جست‌وجویی منظم برای ارزیابی و تلفیق نتایج پژوهش‌هاست. این مرور در چند گام انجام شد: ۱. تدوین سؤال پژوهش (مؤلفه‌های نقش نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی به چند دسته تقسیم می‌شود؟). ۲. جست‌وجوی سیستماتیک منابع: برای این منظور، طیف متنوع‌تری از کلیدواژه‌ها شامل دانشجو و حکمرانی دانشگاه^{۲۸}، صدای دانشجویان در دانشگاه^{۲۹}، دانشجویان و تصمیم‌گیری در دانشگاه^{۳۰} و خودحکمرانی دانشجویان^{۳۱} در پایگاه‌های بین‌المللی معتبر مانند ساینس دیرکت^{۳۲}، اشپرنگر^{۳۳}، اریک^{۳۴}، امرالد^{۳۵}، سیج^{۳۶}

-
24. Theory decision-making
 25. Democratic theory
 26. systematic review study
 27. Thematic analysis
 28. student and university governance
 29. the voice students in the university
 30. students and decision making at the university
 31. student self-government
 32. Science Direct
 33. Springer
 34. ERIC
 35. Emerald
 36. Sage Journals

و آنلاین لایبرری وایلی^{۳۷} در بازه زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۲۰ م جست‌وجو به عمل آمد. ۳. انتخاب پژوهش مناسب: در این مرحله، با استفاده از فرم پرسشنامه^{۳۸} مقالات مناسب گزینش شد. در ادامه در شکل ۱، ارزیابی و سرند مقالات جست‌وجوشده بازنمایی شده است.

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

شکل ۱. فرم پرسشنامه در سرند و گزینش مقالات

۳. استخراج اطلاعات مقالات منتخب: اطلاعات مربوط به هر مقاله به کمک فیش‌برداری خلاصه‌برداری شد که به جهت رعایت ایجاز و خلاصه‌نویسی از آوردن جزئیات خودداری شد. در جدول ۱، فهرست مقالات منتخب و کد مربوط به هر مقاله برای تحلیل تماتیک آمده است.

جدول ۱. فهرست مقالات منتخب برای تحلیل تماتیک

Code	Article
1	Wang, Z., & Zhang, R. (2019, May). A Study on the Mechanisms of American Students' Participation in University Governance. In 2019 International Conference on Management, Education Technology and Economics (ICMETE 2019) (pp. 121-125). Atlantis Press.
2	Planas, A., Soler, P., Fullana, J., Pallisera, M., & Vilà, M. (2013). Student participation in university governance: the opinions of professors and students. <i>Studies in Higher Education</i> , 38(4), 571-583.
3	Luescher, T. M. (2005). Student governance in Africa: Thematic summary of key literature. <i>Retrieved August, 12, 2013</i> .
4	Zuo, B., & Ratsoy, E. W. (1999). Student participation in university governance. <i>Canadian Journal of Higher Education</i> , 29(1), 1-26.
5	Pabian, P., & Minksová, L. (2011). Students in higher education governance in Europe: Contrasts, commonalities and controversies. <i>Tertiary Education and Management</i> , 17(3), 261-273.
6	Klemenčič, M. (2012). The changing conceptions of student participation in HE governance in the EHEA. In <i>European Higher Education at the crossroads</i> (pp. 631-653). Springer, Dordrecht.

37. Wiley Online Library

38. PRISMA

Code	Article
7	Moore, P. L. (1995). Perspectives on Student Participation in University Governance: An Update. <i>NAS-PA Journal</i> , 32(3), 198-207.
8	Naylor, R., Dollinger, M., Mahat, M., & Khawaja, M. (2020). Students as customers versus as active agents: conceptualising the student role in governance and quality assurance. <i>Higher Education Research & Development</i> , 1-14.
9	Luescher-Mamashela, T. M. (2010). From university democratisation to managerialism: The changing legitimation of university governance and the place of students. <i>Tertiary Education and Management</i> , 16(4), 259-283.
10	Adeola, A. O., & Bukola, A. B. (2014). Students' participation in governance and organizational effectiveness in universities in Nigeria. <i>Mediterranean Journal of Social Sciences</i> , 5(9), 400.
11	Miles, J., Miller, M., & Nadler, D. P. (2008). Increasing Participation in Student Governance Through First-Year Programs. <i>Journal of College Orientation, Transition, and Retention</i> , 15(2).
12	Klemenčič, M., & Galán Palomares, F. M. (2018). Transnational student associations in the European multi-level governance of higher education policies. <i>European Educational Research Journal</i> , 17(3), 365-384.
13	Bateson, R., & Taylor, J. (2004). Student involvement in university life—Beyond political activism and university governance: A view from Central and Eastern Europe. <i>European Journal of Education</i> , 39(4), 471-483.
14	Canning, J. (2017). Conceptualising student voice in UK higher education: four theoretical lenses. <i>Teaching in Higher Education</i> , 22(5), 519-531.
15	Cardoso, S., & dos Santos, S. M. (2011). Students in higher education governance: the Portuguese case. <i>Tertiary Education and Management</i> , 17(3), 233-246.
16	Carey, P. (2018). The impact of institutional culture, policy and process on student engagement in university decision-making. <i>Perspectives: Policy and Practice in Higher Education</i> , 22(1), 11-18.
17	Das, J. (2014). Higher Education Governance: Students' Participation, Union Elections & the Role of Lyngdoh Commission.
18	Kouba, K. (2018). Determinants of student participation in higher education governance: The case of student turnout in academic senate elections in Czechia. <i>Higher Education</i> , 76(1), 67-84.
19	Miles, J. M., Miller, M. T., & Nadler, D. P. (2008). A National Study of Improving Participation in Student Self-Governance Leadership. Online Submission.
20	Miller, M. T., & Nadler, D. P. (2009). Communication Apprehension Levels of Student Governance Leaders. Online Submission.
21	Muhsin, S., Nurkhin, A., Pramusinto, H., Afsari, N., & Arham, A. F. (2020). The Relationship of Good University Governance and Student Satisfaction. <i>International Journal of Higher Education</i> , 9(1).
22	Mthethwa, V., & Chikoko, V. (2020). Does participation in university governance add value to a student's academic experience?. <i>South African Journal of Higher Education</i> , 34(4), 211-229.
23	Strydom, F., & Loots, S. (2020). The student voice as contributor to quality education through institutional design. <i>South African Journal of Higher Education</i> , 34(5), 20-34.
24	Carey, P. (2013). Student engagement: stakeholder perspectives on course representation in university governance. <i>Studies in Higher Education</i> , 38(9), 1290-1304.

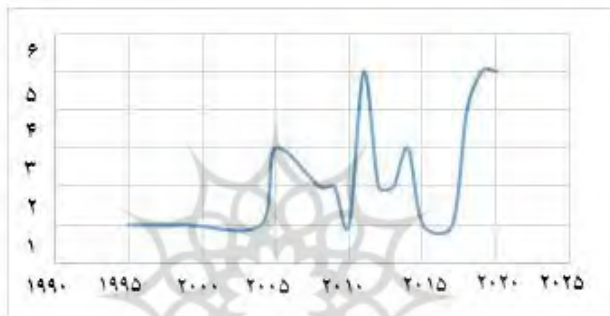
Code	Article
25	Tamrat, W. (2020). The exigencies of student participation in university governance: Lip services and bottlenecks. <i>Higher Education Quarterly</i> , 74(1), 35-47.
26	Gachoka, J. M. (2014). Factors influencing student involvement in university Governance: a case of bachelor of education (arts) of The university of Nairobi, Kenya (Doctoral dissertation, University of Nairobi).
27	Garwe, E. C. (2015). Student voice and quality enhancement in higher education. <i>Journal of Applied Research in Higher Education</i> .
28	Akinyeye, T. V. (2019). Administrative effectiveness in university system: the trajectory of students' involvement in governance. <i>Journal of Education Research and Rural Community Development</i> , 1(1), 73-88.
29	Jungblut, J., & Weber, R. (2012). National student governance in Germany: the case of fzs. <i>European Journal of Higher Education</i> , 2(1), 47-62.
30	Kouba, K. (2018). Determinants of student participation in higher education governance: The case of student turnout in academic senate elections in Czechia. <i>Higher Education</i> , 76(1), 67-84.
31	Lizzio, A., & Wilson, K. (2009). Student participation in university governance: the role conceptions and sense of efficacy of student representatives on departmental committees. <i>Studies in Higher Education</i> , 34(1), 69-84.
32	Luescher-Mamashela, T. (2011). Student involvement in university decision-making: Good reasons, a new lens.
33	McLeod, J. (2011). Student voice and the politics of listening in higher education. <i>Critical Studies in Education</i> , 52(2), 179-189.
34	Meeuwissen, S. N., Spruijt, A., van Veen, J. W., & de Goeij, A. F. (2019). Student participation in governance of medical and veterinary education: experiences and perspectives of student representatives and program directors. <i>Advances in Health Sciences Education</i> , 24(4), 665-690.
35	Menon, M. E. (2005). Students' views regarding their participation in university governance: Implications for distributed leadership in higher education. <i>Tertiary Education and Management</i> , 11(2), 167-182.
36	Rodgers, T., Freeman, R., Williams, J., & Kane, D. (2011). Students and the governance of higher education: A UK perspective. <i>Tertiary Education and Management</i> , 17(3), 247-260.
37	Hynek, R. Jana, P (2011). Higher education act in Czech Republic: What are the implications for the role of students and their governance?.
38	Omal, F. (2019). Contestations of Stakeholder Participation in University Governance: A Case of a Historically Black University. Available at SSRN 3415478.
39	Borg, C. (2019). The Role of Students in the Governance of Public Higher Education: a Case Study of Malta. <i>Journal of Intercultural Management</i> , 11(3), 1-20.

۴. تحلیل داده‌ها: پس از استخراج یافته‌های اصلی مقالات برای تحلیل دقیق‌تر و مطالعه تلفیقی، از روش تحلیل تماتیک ولکات استفاده شد. روش تحلیل تماتیک مبتنی بر استدلال استقرایی^{۳۹} است که طی آن، محقق از طریق طبقه‌بندی داده‌ها و الگویابی درون داده‌ای و برون داده‌ای به یک سنخ‌شناسی تحلیلی دست می‌یابد. تحلیل تماتیک عبارت است از عمل

39. inductive reasoning

کدگذاری و تحلیل داده‌ها با این هدف که داده‌ها چه می‌گویند. زمانی که تحلیل داده‌ها به دست آمد، باید حمایت موضوعی از آن صورت بگیرد؛ به عبارتی تم‌ها از داده‌ها نشئت می‌گیرد (محمدپور، ۱۳۹۲). در این پژوهش نیز، همان‌گونه که تشریح شد، از راهبرد تحلیل تماتیک سه مرحله‌ای ولکات^{۴۰} (2008) استفاده شده است:

مرحله اول، توصیف داده‌ها: داده‌ها در نظم و پیوستار زمانی قرار می‌گیرد. در این پژوهش، مطالعات به دست آمده در مرحله مروری نظام‌مند براساس توالی زمانی تنظیم و سپس نمودار نظم زمانی سال‌های مقالات مورد جست‌وجو ترسیم شد.

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

شکل ۲. نمودار نظم زمانی مطالعات گزینش شده

مرحله دوم، تحلیل داده‌ها: سامان‌دهی، تنظیم و تم‌بندی آن‌هاست. در این مرحله، مطالعات گزینش شده از مرور نظام‌مند چندین بار مورد بازخوانی قرار گرفت. سپس مفاهیم کلیدی مربوط به هر مقاله به تفکیک احصا و یادداشت‌برداری شد. مفاهیم کلیدی (کدها) براساس وجوه اشتراک و افتراق در قالب تم‌های فرعی ثانویه جای گرفت. تم‌های فرعی ثانویه نیز برپایه تشابهات و تفاوت‌های معنایی در قالب تم‌های فرعی اولیه دسته‌بندی شد.

مرحله سوم، تفسیر داده‌ها: در این مرحله، نخست تفسیر یافته‌ها انجام شد و سپس مدل (نقشه) تماتیک یافته‌ها ترسیم گردید. در این پژوهش، برای اعتباربخشی به یافته‌ها از دو راهبرد استفاده شد. راهبرد نخست بازبینی توسط همکار پژوهشی^{۴۱} است که در آن، یافته‌های پژوهش در اختیار محقق دیگر و همکار پژوهش قرار گرفت. پس از بازبینی و انجام اصلاحات، بازبینی در کدها، تم‌های فرعی اولیه و ثانویه انجام شد. این راهبرد بر اجماع همکاران پژوهش برای رسیدن به اعتبار در داده‌ها تأکید می‌کند (Barber & Walczak, 2009).

40. Wolcott

41. Peer debriefing

در مرحله دوم، از راهبرد بازبینی همتایان^{۴۲} استفاده شد. در این مرحله، یافته‌ها در اختیار محققان بی‌طرف خارج از تیم پژوهش قرار گرفت که تجربه انجام پژوهش‌های کیفی را دارند؛ لیکن با اعمال نظرات اعتبار به داده‌ها افزایش یافت (Bitsch, 2005).

۵. یافته‌های تحقیق

در پاسخ به پرسش «مؤلفه‌های نقش نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی به چند دسته تقسیم می‌شوند؟»، همان‌گونه که پیش‌تر بیان شد، پس از بررسی متن مقالات، مفاهیم کلیدی استخراج شدند. سپس مفاهیم کلیدی بر مبنای تشابهات و تفاوت‌ها در قاب تم‌های فرعی اولیه و ثانویه جای‌گذاری شد. برای اعتباربخشی به مفاهیم کلیدی، کد مربوط به هر مقاله در کنار آن ذکر شد. این فراگرد به تفصیل در جدول ۲ بازنمایی شده است.

جدول ۲. مؤلفه‌های نقش نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی، ۱۹۹۵ تا ۲۰۲۰ م^{۴۳}

تم فرعی ثانویه	تم فرعی اولیه	تم اصلی	کدها
سیاست‌گذاری فرا دانشگاهی	حکمرانی فرا دانشگاهی	مؤلفه‌های مشارکت دانشجویان در حکمرانی درون دانشگاه	اصلاح ساختار سیاسی حاکم بر جامعه (۴)، اصلاح ساختار اقتصادی حاکم بر جامعه (۴)، بازبینی قوانین ملی (۵، ۱۳-۱۲ و ۲۶)، کاهش کنترل دولتی (۱۴)، بین‌المللی کردن آموزش عالی (۱۲-۱۳)، تبادل اطلاعات میان نمایندگان دانشجویان و سیاست‌گذاران در آموزش عالی (۳)، مشارکت نهادهای دانشجویی در سیاست‌گذاری آموزش عالی (۳، ۶ و ۱۶)، اتخاذ رویکرد مشارکتی در حکمرانی در دانشگاه‌ها (۶)، ارتباط به سطوح مختلف سیاست‌گذاری در آموزش عالی (۶)، حکمرانی چندسطحی در آموزش عالی (۱۲)، واگذاری استقلال به دانشگاه‌ها (۵، ۶، ۱۵، ۱۷-۱۸، ۲۱ و ۳۹)، پذیرش دانشجو به‌مثابه بازیگر کاملاً در حکمرانی دانشگاه (۵ و ۷)، بازبینی قوانین در آموزش عالی (۱۳-۱۲، ۲۲-۲۳، ۲۹ و ۳۹)، سیاست‌گذاری مشارکتی (۱۲)، افزایش دسترسی به آموزش عالی (۲۱)، توزیع رهبری در آموزش عالی (۲۵)، مشخص کردن ذی‌نفعان مختلف در آموزش عالی (۲۵)، ترویج گفت‌وگو دموکراسی در آموزش عالی (۳۱).
مدیریت فرا دانشگاهی			مدیریت نوین دولتی (۶)، تشدید فضای رقابتی بین دانشگاه‌ها (۲)، بازتعریف رابطه دانشگاه‌ها با دولت (۶)، بهبود رابطه دانشگاه‌ها با جامعه (۴)، تضمین کیفیت در آموزش عالی (۴، ۱۵، ۱۸ و ۲۱)، به‌کارگیری سبک‌های رهبری متنوع در آموزش عالی (۴)، پیاده‌سازی الگوی دموکراتیک در آموزش عالی (۵)، افزایش دانشجویان تحصیلات تکمیلی متناظر با ظرفیت‌ها (۱۳)، مشارکت دانشجویان در قوانین آموزش عالی (۱۵).

42. Peer examination

۴۳. اعداد کنار هر مفهوم کلیدی نمایانگر کد مقاله‌ای است که مفهوم کلیدی مذکور از آن استخراج شده است.

تم فرعی تم اصلی	تم فرعی تم اصلی	کدها
سیاست‌گذاری درون دانشگاهی	مشارکت دانشجویان در هیئت‌انمای دانشگاه (۱-۳۱، ۵، ۷، ۹، ۳۱ و ۳۵)، ایجاد چشم‌انداز مدّون برای مشارکت دانشجویان (۱ و ۹)، اعطای آزادی آکادمیک و آزادی بیان به دانشجویان (۳، ۷، ۹، ۱۳، ۱۸، ۲۶، ۳۰ و ۳۸-۳۷)، مشارکت دانشجویان در سیاست‌گذاری درون دانشگاه (۴)، به‌کارگیری استراتژی‌های سیاستی در توسعه مشارکت دانشجویان در حکمرانی دانشگاه (۴)، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در دانشگاه با رویکرد جمع‌سپاری و مشارکتی (۷، ۱۰، ۱۵، ۱۹، ۲۳، ۲۵، ۲۸ و ۳۹)، برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک در دانشگاه (۲۱)، همسوسازی استانداردهای دانشگاه با استانداردهای دانشگاه کلاس جهانی (۲۸)، حکمرانی مشارکتی دانشگاه (۳۰)، تسهیم قدرت در دانشگاه (۳۱)، ایجاد تعادل و هارمونی بین ساختارهای مختلف حکمرانی در دانشگاه (۳۸)، برقراری تناسب و ترکیب ذی‌نفعان داخلی و خارجی در دانشگاه (۳۸)، اعطای حق رأی به دانشجویان در کمیته‌ها (۱ و ۶)، انطباق ساختارهای دانشگاه با مکانیزم‌های مشارکت دانشجویان (۲)، انعکاس صدا دانشجویان در همه سطوح سازمانی دانشگاه (۲)، ماهیت چندسطحی حکمرانی دانشگاه (۳)، شفاف‌سازی ساختار دانشگاه (۴، ۱۲، ۲۱، ۲۸، ۳۱ و ۳۵)، ایجاد سازوکارهای جدید در حکمرانی دانشگاه برای تسهیل مشارکت دانشجویان (۵)، تغییر سبک رهبری در دانشگاه (۹ و ۲۵)، ایجاد دیدگاه مشترک در مورد نحوه اداره دانشگاه (۲۵)، الگوی مشارکتی در دانشگاه (۲۶)، به‌رسمیت شناختن نقش دانشجویان در حکمرانی دانشگاه (۲۸).	
مؤلفه‌های مشارکت دانشجویان در حکمرانی درون دانشگاه	تدوین سیاست‌های بلندمدت برای مشارکت دانشجویان در دانشگاه (۱)، مدیریت جدید در دانشگاه (۱ و ۹)، تنظیم بارکاری دانشجویان (۲ و ۸)، نظارت بر فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی دانشجویان (۳)، ارائه اطلاعات جامع از عملکرد دانشگاه به دانشجویان (۱)، گردش مداوم اطلاعات مدیریت دانشگاه با نهادهای دانشجویی (۱-۲، ۳۴)، کنترل و تعادل قدرت در دانشگاه (۱)، مدیریت انجمن‌های دانشجویی (۱)، آزادی نهادهای دانشجویی در انتصابات (۱)، آزادی نهادها در رسیدگی به شکایت دانشجویان (۱)، ارائه الگوی یکپارچه برای مشارکت دانشجویان در دانشگاه (۱)، ایجاد دفاتر کارایی (۳)، تخصیص منابع مالی کافی به نهادهای دانشجویی (۱، ۳، ۶ و ۱۲)، ارتقای کیفیت خدمات ارائه‌شده به دانشجویان (۴ و ۴)، به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات (۴)، توسعه امکانات و زیرساخت‌های دانشگاه (۴، ۱۰ و ۲۱)، مدیریت تعارض (۴)، رویکرد نظام آموزشی یادگیری دانشجوی محور (۶)، توجه به چشم‌اندازهای شغلی دانشجویان (۶)، مدیریت کیفیت در دانشگاه (۸)، اشتغال‌آفرینی برای دانشجویان (۸، ۱۱ و ۱۳)، اثربخشی ساختار سازمانی دانشگاه (۱۰)، مشخص کردن انتظارات متقابل مدیریت و نمایندگان دانشجویی (۱۳، ۱۱ و ۱۹)، احترام به تصمیمات دانشجویان (۱۱)، تدوین کتابچه راهنمایی از نقش‌ها (۱۳)، متنوع‌سازی برنامه‌های آموزشی و درسی (۱۳)، ایجاد محیط یادگیری رقابتی در دانشگاه (۲۱)، آماده‌سازی دانشجویان برای مشارکت (۲۳)، مدیریت حرفه‌ای (۲۶)، کارایی‌بخشی به سیستم اداری دانشگاه (۲۷)، کاهش تعارضات مدیریت دانشگاه با دانشجویان (۲۸)، ایجاد وفاق سیاسی (۳۳)، سامان‌دهی فعالیت‌های دانشجویان (۳۴)، مشخص کردن ذی‌نفعان تصمیم‌گیر در دانشگاه (۳۶)، آگاه‌سازی دانشجویان از نقش آن‌ها در دانشگاه (۳۱)، بازسازمان‌دهی همکاری دانشجویان با دیگر دانشگاه‌ها (۳۷)، مدیریت عملکرد (۳۹)، اعتماد به فعالیت‌های دانشجویان (۱)، ارائه بازخورد و گزارش‌دهی دوره‌ای از عملکرد دانشجویان (۱، ۲۷، ۳۱ و ۳۷)، افزایش اختیارات دانشجویان (۲۵)، گوش دادن به دانشجویان (۲۷)، شفاف‌سازی فرایند مشارکت دانشجویان (۱ و ۱۷)، تسهیل فرایند مشارکت دانشجویان (۲)، توسعه فناوری‌های هوشمند (۲، ۱۳ و ۱۷)، حضور نمایندگان مختلف دانشجویان در سطوح مختلف مدیریتی (۳)، سامان‌دهی فعالیت‌های دانشجویان معترض (۳)، ایجاد مشاغل دانشجویی (۴، ۱۶، ۲۴ و ۳۶)، ارتقای کیفیت برنامه‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه (۴، ۶، ۱۶، ۲۳ و ۲۴)، پاسخ‌گویی مدیران (۲۱، ۲۸ و ۳۱)، بازتعریف نقش دانشجویان در دانشگاه (۵ و ۹)، توسعه ساختار سازمانی دانشگاه (۶، ۲ و ۱۴)، فرصت‌سازی برای مشارکت دانشجویان (۱۱ و ۲۷)، تسهیل فرایند ثبت نهادهای دانشجویی (۱۲)، رسیدگی مستمر به شکایت دانشجویان (۲۵)، مدیریت مشارکتی (۲۶)، تماس مستمر با دانشجویان (۳۱)، جدی گرفتن دانشجویان (۳۴).	مدیریت درون دانشگاهی

کدها	تم فرعی ثانویه	تم فرعی اولیه	تم اصلی
------	----------------	---------------	---------

دانشجویان
نقش

استقلال پرسنلی نهادهای دانشجویی (۱)، استقلال مالی نهادهای دانشجویی (۱)، بازتعریف نقش نهادهای دانشجویی در حفاظت از منافع دانشجویان (۱)، استفاده از ترکیبی از روش ها در ثبت نام نامزدهای انتخابات (۱)، فضای رقابتی بین نامزدهای انتخاباتی (۱)، برگزاری انتخابات آزاد دانشجویی (۱، ۴، ۸، ۳۴)، شفاف سازی روزه های انتخابات (۱۲)، ماهیت چندسطحی مشارکت دانشجویان (۶)، سیاست زدایی از نهادهای دانشجویی (۱۷، ۲۵).

حضور نمایندگان دانشجویان در کمیته ها (جذب استناد، ارتقا و غیره) (۴، ۱۰، ۲۶-۲۵، ۳۱-۳۲)، افزایش انجمن های دانشجویی (۱، ۴، ۸، ۲۵، ۳۰)، مشارکت در تدوین اساس نامه در زمینه مشارکت دانشجویان در دانشگاه (۲-۱)، توجه به مقاطع دانشجویان در برنامه ریزی دانشجویان (۴)، مشارکت در شوراهای دانشگاه (۸ و ۳۸)، شرکت مرتب نمایندگان دانشجویان در جلسات (۱)، تشکیل گروه های متنوع دانشجویی (۱)، عمومی کردن جلسات (۱)، ایجاد وب سایت و وبلاگ های دانشجویی (۱)، مشارکت نهادهای دانشجویی در تمام سطوح دانشگاه (۱)، تشکیل هیئت های نظارتی - اجرایی (۱)، ایجاد کرسی های ثابت دانشجویی در دانشگاه (۱)، تعیین وظایف و نقش دانشجویان (۲، ۸، ۲۴، ۳۱ و ۳۴)، مشارکت در مسئولیت اجتماعی دانشگاه (۱)، مشارکت در مسائل مالی دانشگاه (۲، ۳، ۶، ۱۵، ۳۲ و ۳۴)، مشارکت در تدوین استانداردهای دانشگاه (۲)، مشارکت در برنامه های فرهنگی دانشگاه (۲ و ۱۳)، مشارکت در برنامه های تفریحی و ورزشی (۲، ۱۳ و ۲۰)، مشارکت در کارهای داوطلبانه و خیرخواهانه (۲)، توسعه جنبش های دانشجویی (۲-۳ و ۶)، خودسازمان دهی فعالیت های دانشجویان (۲)، توسعه فعالیت های سیاسی دانشجویان (۹، ۱۲، ۱۳، ۱۸ و ۱۸)، ایجاد تشکلهای دانشجویی (۳-۳، ۱۱، ۱۳، ۱۸، ۲۱ و ۳۲)، ایجاد اتحادیه و اصناف دانشجویی (۳-۳، ۹-۸، ۱۶-۱۳، ۲۵، ۲۷-۳۰ و ۳۵)، استفاده از رسانه های جمعی (۳-۳ و ۱۱)، توسعه انتشارات دانشجویی (۴-۳)، مشارکت دانشجویان در بالاترین سطح از تصمیمات دانشگاه (۴ و ۲۰)، زمان بندی منظم جلسات (۴، ۱۱، ۲۲ و ۳۴)، پرورش روحیه مطالبه گری دانشجویان (۴ و ۲۰)، رفع تداخل ساعت کلاس درس با جلسات نهادهای دانشجویی (۴)، مدیریت تعارضات در نهادهای دانشجویی (۴)، مشارکت در سنا (۱، ۸، ۲۱، ۲۵، ۳۰، ۳۵-۳۶ و ۳۹)، مشارکت در فرایندهای ارزیابی کیفیت دانشگاه (۸، ۲۷، ۲۹، ۳۲-۳۴، ۳۶ و ۳۹)، عضویت اجباری (اختیاری) همه دانشجویان در نهادهای دانشجویی (۷-۶ و ۲۹)، مشارکت در تدوین برنامه های آموزشی و درسی (۶، ۱۵، ۲۰، ۲۲، ۲۴، ۲۷ و ۳۷)، مشارکت در تدوین مأموریت های دانشگاه (۶)، مشخص کردن نقطه بهینه در تصمیم گیری (۶)، ایجاد اتلاف های دانشجویی (۷)، تعیین شرح وظایف دانشجویان (۷)، برگزاری رویدادهای دانشجویی (کنفرانس، نمایشگاه، مناظره و غیره) (۲، ۷ و ۲۵)، افزایش فعالیت های دانشجویی (۸ و ۲۱)، مستندسازی فعالیت های دانشجویان (۹)، توجه به گروه های اقلیت در نهادهای دانشجویی (۹ و ۳۴)، توجه به برابری جنسیتی در مشارکت دانشجویان (۱ و ۹)، هدف گذاری و اولویت بندی برنامه های دانشجویی (۱۰، ۲۱ و ۳۶)، هماهنگی بین فعالیت های دانشجویان (۱۱)، ایجاد انجمن های بین المللی دانشجویان (۱۲-۱۳ و ۳۴-۳۳)، تشکیل احزاب سیاسی (۱۲)، شفاف سازی عملکرد (۱۲ و ۳۴)، ایجاد انجمن فارغ التحصیلان (۱۲)، مشارکت در امور زندگی خوابگاهی (۱۳)، مشارکت در تصمیمات امور اداری (۱۳ و ۱۵ و ۳۶)، مشارکت در شورای آموزشی (۱۵ و ۲۵)، مشارکت در انتصاب رئیس دانشگاه (۱۵ و ۲۴)، مشارکت در تدوین اساس نامه های دانشگاه (۱۵)، مشارکت در برنامه های توسعه دانشگاه (۱۵)، مشارکت در شورای مدیریت دانشگاه (۱۵)، انتخاب نمایندگان براساس شایستگی (۱۷)، برگزاری نظام مند انتخابات (۲۲)، مشارکت در امور دانشجویان (۱۸ و ۱۹-۳۱)، برگزاری انتخابات رقابتی (۱۸)، ساماندهی انتخابات (۱۸)، اطلاع رسانی گسترده انتخابات (۱۸)، کمپین های دانشجویی (۱۸)، آمادگی دانشجویان قبل از جلسات (۲۱)، مسئله محور بودن نهادهای دانشجویی (۲۱)، مکتوب سازی صورت جلسات (۲۱)، ایجاد بانک اطلاعاتی در تصمیمات دانشجویان (۲۳)، ارزیابی تجارب تصمیم گیری دانشجویان (۲۳)، پاسخ گو بودن نمایندگان دانشجویان (۲۳ و ۴)، فعالیت های بین المللی دانشجویان (۲۳)، مشارکت در ارزیابی کارکنان (۲۳)، مشارکت در مدیریت منابع انسانی (۲۵)، مشارکت در طراحی و ارزیابی برنامه ها (۲۵ و ۳۵)، مشارکت در تدوین سیاست های دانشگاه (۲۶ و ۳۵)، بلزتاب صریح و انتقادی دیدگاه خود (۲۷)، ایجاد تالارهای گفت و گوی آنلاین (۲۷)، مشارکت دانشجویان در کمیته انضباطی (۲۸ و ۳۱)، پرداخت حق عضویت به دانشجویان در نهادهای دانشجویی (۲۹)، پارلمان های دانشجویی (۲۹)، افزایش بازه زمانی انتخابات (۳۰)، رأی گیری مجازی برای مشارکت بیشتر (۳۰)، ایجاد و ترسیم اهداف جمعی (۳۲)، برقراری هماهنگی میان نمایندگان دانشجویی (۳۴)، افزایش جلسات غیررسمی (۳۲)، مشارکت از دستور کار تا اجرای تصمیمات (۳۹)، تسهیل مشارکت دانشجویان فارغ التحصیل در جلسات (۳۹).

مؤلفه های مشارکت دانشجویان در حکمرانی درون دانشگاه

گشتمان دانشجویی

کسگری دانشجویان

دانشجویان
نقش

دانشجو به مثابه دستیار مدیر دانشگاه (۱)، دانشجو به مثابه ذی نفع اصلی دانشگاه (۳ و ۲۱)، دانشجو به مثابه شریک و همکار (۴، ۱۴، ۲۳ و ۳۱)، دانشجو به مثابه ارزیاب (۸ و ۱۶)، دانشجو به مثابه عامل تغییر (۸ و ۱۶)، تلقی از نمایندگان دانشجویان به عنوان حافظان منافع دانشجویان (۶).

تم فرعی تم فرعی اصلی	کدها	
توسعه سرمایه انسانی دانشجویان	توسعه سرمایه انسانی دانشجویان	<p>توسعه مهارت رهبری دانشجویان (۷، ۱۹، ۲۴، ۳۴، ۳۶)، ارتقای دانش سیاسی دانشجویان (۲)، افزایش دانش و آگاهی دانشجویان (۲)، ارائه آموزش‌های خاص برای نمایندگان دانشجویان (۲)، افزایش بورسیه‌های تحصیلی (۳، ۸، ۱۳، ۲۵)، افزایش خدمات مطالعاتی به دانشجویان (۳)، تقویت دیدگاه و تفکرات انتقادی دانشجویان (۳، ۳۱-۳۴ و ۳۷)، توسعه برنامه‌های فوق برنامه (۶، ۹، ۱۳-۱۲، ۲۰، ۲۵، ۳۱ و ۳۴)، نیازسنجی در ارائه آموزش به دانشجویان (۷)، مهارت حل اختلاف (۷)، برنامه‌های منتورینگ برای توسعه دانشجویان (۷ و ۳۴)، برنامه توسعه شغلی (۱۱)، پرورش شخصیت دانشجویان (۱۳)، مدیریت استعداد دانشگاهیان (۱۳)، توسعه مهارت‌های شناختی (۱۳)، توسعه مهارت‌های آموزشی و پژوهشی (۱۳)، برنامه‌هایی برای پیشرفت تحصیلی دانشجویان (۱۹)، مهارت مذاکره و چانه‌زنی (۲۰)، مهارت حل اختلاف (۲۰)، مهارت نظم و انضباط شخصی (۲۰)، مهارت‌های کارآفرینی و شغلی (۱۳، ۳۷ و ۳۹)، توسعه شخصی (۲۳، ۲۵-۲۶ و ۳۳-۳۵)، مهارت دیپلماسی (۳۴)، مهارت مسئولیت‌پذیری و ایفای نقش (۳۴)، مهارت مدیریتی (۳۶)، مهارت حل مسئله (۳۶).</p>
توسعه سرمایه اجتماعی دانشجویان	توسعه سرمایه اجتماعی دانشجویان	<p>توسعه تعاملات دانشجویان با یکدیگر (۱ و ۲۳-۲۴)، توسعه تعاملات دانشجویان با هیئت‌امنا (۱)، توسعه تعاملات استادان با دانشجویان (۱، ۶، ۱۳ و ۲۳)، توسعه ارتباطات دانشجویان با مدیران دانشگاه (۱-۲، ۴، ۱۲، ۲۶ و ۳۸)، توسعه تعاملات غیررسمی دانشجویان با دیگر ذی‌نفعان (۳-۴، ۱۲ و ۳۸)، توسعه ارتباطات دانشجویان با کارکنان (۱۶، ۲۳-۲۴، ۳۴ و ۳۶)، رابطه سیستماتیک دانشجویان با انجمن‌های کارکنان و اعضای هیئت علمی (۶)، ایجاد ارتباطات باز در ساختار دانشگاه (۴)، ایجاد سبک‌های جدید برای گسترش ارتباطات دانشگاهیان (۶)، تقویت همکاری علمی بین دانشجویان (۶)، توسعه فعالیت‌های گروه‌های دانشجویی (۷)، پویاسازی جریان تعاملات بین‌گروهی (۴ و ۷)، شبکه‌سازی روابط با دانشگاهیان (۱۲ و ۳۴)، مدیریت و ارتقای کیفیت روابط (۳۱)، توسعه مهارت‌های بین‌فردی دانشجویان (۴، ۲۰ و ۳۴).</p>
سازوکارهای حمایتی - تشویقی	سازوکارهای حمایتی - تشویقی	<p>مشوق‌هایی برای افزایش علاقه دانشجویان (۱، ۲، ۵، ۱۰-۱۲، ۱۸، ۳۰ و ۳۴-۳۵)، افزایش کمک‌هزینه تحصیلی (۱، ۱۲، ۱۴، ۱۹ و ۳۶)، سازوکارهایی برای افزایش انگیزه دانشجویان برای مشارکت (۱، ۲، ۴، ۱۲-۱۴، ۲۵، ۳۱ و ۳۷)، مشوق‌هایی برای مشارکت بیشتر (۲، ۲۵ و ۳۰)، کمک به حل مشکلات دانشجویان (۳-۴، ۸، ۲۱ و ۲۴)، ارتقای سطح رفاه و کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان (۶-۷، ۱۲، ۱۴، ۲۵-۲۶ و ۳۶)، حمایت از منابع دانشجویان (۴)، کمک مالی به دانشجویان (۴)، توسعه برنامه‌های وام دانشجویی (۴ و ۱۴)، پشتیبانی مستمر (۱۳-۱۴)، مشوق‌های مالی (۴)، حمایت سیاسی از دانشجویان (۶ و ۹)، پرداخت کمک مالی مبتنی بر عملکرد (۹)، ارائه مشوق‌های تحصیلی (۹)، حمایت مالی (۹ و ۲۰)، سیستم پاداش و تنبیه عادلانه (۹)، افزایش جوایز و هدایای سالیانه (۹)، برنامه‌های مشاوره تحصیلی (۱۳، ۲۳، ۳۱، ۳۴ و ۳۷)، برنامه‌های مشاوره‌ای روان‌شناسی (۱۳ و ۳۸)، حمایت مدیران دانشگاه (۱۶)، تشویق دانشجویان به گفت‌وگو (۱۶)، تشویق کارهای گروهی (۱۶)، افزایش روحیه اعتمادبه‌نفس و خودباوری (۲۱، ۲۴، ۳۲ و ۳۴)، کمک به دانشجویان کم‌برخوردار (۲۱)، مشوق برای ازبین بردن بی‌تفاوتی دانشجویان در مشارکت (۳۰).</p>
سازوکارهای قانونی	سازوکارهای قانونی	<p>ایجاد چارچوب قانونی برای مشارکت دانشجویان (۱، ۸-۹، ۱۸، ۲۵، ۲۹-۳۰ و ۳۲)، تدوین قوانین در زمینه انتخابات (۱)، مشروعیت‌بخشی قانونی به مشارکت دانشجویان (۲، ۹، ۱۲ و ۳۰-۳۱)، ایجاد قوانینی برای تسهیل مشارکت (۲ و ۳۲)، تدوین آیین‌نامه‌هایی برای مشارکت درون دانشگاهی (۲)، بازنگری در قوانین درون دانشگاهی (۲، ۱۴-۱۵، ۲۵ و ۳۹)، توجه به قوانین نانوشده در مشارکت دانشجویان (۲)، تدوین قوانین حمایتی (۱، ۴ و ۱۰)، تدوین قوانینی در زمینه انتخابات دانشجویان (۴)، قوانینی برای رفع تبعیض‌ها (۲۱).</p>

مؤلفه‌های مشارکت دانشجویان در حکمرانی درون دانشگاه

سازوکارهای حمایتی و قانونی

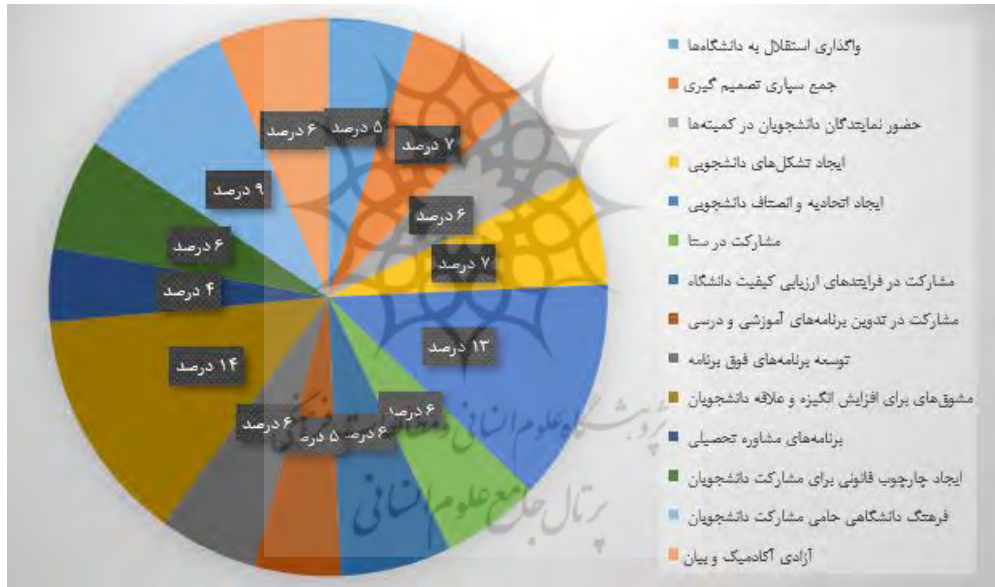
تم فرعی تم فرعی تم اصلی	کدها
ارزش‌های فرهنگی	فرهنگ دانشگاهی حامی مشارکت دانشجویان (۴-۶، ۱۴، ۱۶، ۲۰، ۲۴، ۲۷، ۲۹، ۳۱، ۳۳-۳۴ و ۳۸)، ایجاد درک بین‌فرهنگی (۳۷)، توسعه ارزش‌های چندفرهنگی (۹)، فرهنگ مشارکتی (۱۱)، فرهنگ گفت‌وگو بین دانشجویان (۱۳)، فرهنگ تعاملی (۱۶)، فرهنگ دگرپذیری و پذیرش افکار مخالف (۴ و ۳۵)، فرهنگ کار گروهی (۱۶، ۲۶ و ۳۱)، تغییر خرده فرهنگ‌های درون گروه‌های آموزشی (۳۱)، فرهنگ تقدیر و پاداش (۳۴)، فرهنگ تسامح مذهبی و قومی (۳۴).
ارزش‌های اجتماعی	ایجاد تعهد اجتماعی در دانشجویان (۲)، بهبود جو دانشگاه مبتنی بر مشارکت (۲)، تغییر نگرش مدیران زمینه مشارکت دانشجویان (۴-۵، ۲۱ و ۳۴)، ایجاد فضای احترام و اعتماد متقابل (۴)، اصلاح ارزش‌های حاکم بر دانشگاه (۵)، ارزش‌های جمعی اجتماعی (۴ و ۳۷)، پرورش روحیه کار گروهی (۷)، تعمیق ارزش‌های دموکراسی در دانشگاه (۹ و ۳۷)، ایجاد ارزش‌های مشترک در زندگی دانشگاهی (۹)، مساعدسازی جو سیاسی دانشگاه (۹)، برقراری جو رقابتی بین گروه‌های آموزشی (۹)، ایجاد ذهنیت مثبت از دانشگاه در ذهن دانشجویان (۱۱ و ۱۴)، ایجاد حس تعلق دانشگاهی (۱۳ و ۲۶)، پرورش روحیه دموکراتیک دانشجویان (۱۵)، پرورش هویت جمعی دانشجویان (۱۸)، ایجاد جو مثبت (۳۲)، جامعه‌پذیری دموکراتیک دانشجویان (۳۲)، ایجاد جو حمایتی در بین همسالان (۳۴)، ایجاد خوشبینی در دانشجویان (۳۵).

تولیدات علمی از دانشگاه

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

برای تفسیر داده‌ها در مرحله سوم ولکات، نخست تفسیری کوتاه از تم‌های فرعی اولیه ارائه شد و سپس مدل مفهومی (نقشه) تحلیل تماتیک یافته‌ها ترسیم گردید. در مؤلفه حکمرانی فرادانشگاهی، ساختار حکمرانی کلان از منظر درجه تمرکز و عدم تمرکز و ساختار اقتصادی جامعه، وضعیت بخش خصوصی و دولتی، شیوه حکمرانی آموزش عالی هر کشور سهم و نقش تعیین‌کننده‌ای در نحوه حکمرانی درون دانشگاهی و کنشگری هریک از ذی‌نفعان به‌ویژه دانشجویان دارد. در پژوهشی، **داداش کریمی، میرسپاسی و نجف‌بیگی (۱۳۹۸)** به طراحی مدل حکمرانی آموزش عالی کشور پرداختند. مدل نهایی حکمرانی آموزش عالی آن‌ها مشتمل بر سه عامل شفافیت سیاسی اجتماعی، شفافیت اقتصادی، شفافیت اداری (بوروکراتیک)، پاسخ‌گویی سیاسی - اجتماعی، پاسخ‌گویی اقتصادی، پاسخ‌گویی اداری (بوروکراتیک) و مشارکت سیاسی - اجتماعی، مشارکت اقتصادی، مشارکت اداری (بوروکراتیک) بود. مؤلفه دوم حکمرانی درون دانشگاهی است. با تجزیه این مؤلفه به مؤلفه‌های سیاست‌گذاری و مدیریت درون دانشگاهی، دو سطح اجرایی در دانشگاه مورد توجه قرار گرفته است. دانشجویان در هر دو سطح براساس ادبیات پژوهشی، کنشگری دارند و یکی از پایه‌های اصلی حکمرانی درون دانشگاهی تلقی می‌شوند. مؤلفه سوم گفتمان دانشجویی است. این مؤلفه قلب فعالیت‌های دانشجویان در حکمرانی دانشگاه محسوب می‌شود. با بخش‌بندی این مؤلفه نیز، سه زیرمؤلفه ساختار نهادهای دانشجویی، کنشگری دانشجویان و نقش دانشجویان به‌دست آمد. هرکدام از سه زیرمؤلفه گواهی بر

اهمیت و چندگانگی نقش دانشجویان در مشارکت حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) است. مؤلفه بعدی توسعه دانشجویی است. توسعه دانشجویی نیز به دو بخش توسعه اجتماعی و توسعه سرمایه انسانی دانشجویان تقسیم می‌شود. مؤلفه پنجم سازوکارهای حمایتی و قانونی است. این مؤلفه در قالب زیرمؤلفه سازوکارهای حمایتی - تشویقی و سازوکارهای قانونی تقسیم می‌شود. هر کدام از این زیرمؤلفه‌ها سهم بسزایی در میزان و چگونگی مشروعیت بخشی قانونی به مشارکت دانشجویان در حکمرانی درون دانشگاهی دارند. آخرین مؤلفه ظرفیت‌های نرم دانشگاه است. در واقع پیش‌بایسته هر تغییر و تحولی از فرهنگ نشئت می‌گیرد. لیکن باید فرهنگ دانشگاهی و ارزش‌های اجتماعی حاکم بر دانشگاه همسو با مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) باشد. در ادامه سهم هریک از مؤلفه‌ها به صورت درصدی در شکل ۳ بازنمایی شده است.

شکل ۳. نمودار درصدی اهم مفاهیم کلیدی مؤلفه‌های نقش نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی

در ادامه براساس یافته‌های مطالعات، مدل (نقشه) مفهومی تماتیک مؤلفه‌های نقش نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی ترسیم شده است.

شکل ۴. مدل مفهومی (نقشه) تحلیل تماتیک یافته‌های پژوهش

۶. نتیجه

یکی از اصول مهم حکمرانی خوب در آموزش عالی مفهوم حکمرانی مشترک است. این حکمرانی به کنشگری ذی‌نفعان مختلف، از جمله دانشجویان، در فرایندهای تصمیم‌گیری‌های آموزش عالی (دانشگاه) اشاره دارد (Klemencic, 2014). با وجود این، شواهد و قرائین پژوهشی جهانی نشان از مشارکت اندک دانشجویان در تصمیم‌گیری‌ها و حکمرانی دانشگاه‌ها دارد (Bergan, 2011; Parejo & Lorente, 2012). از جمله دلایلی که می‌توان برای به‌حاشیه رفتن مشارکت دانشجویان در حکمرانی دانشگاه برشمرد، اولاً، پیچیدگی روابط با دانشجویان و ثانیاً، مقاومت طولانی‌مدت در برابر پذیرش دانشجویان به‌منابۀ ذی‌نفعان قانونی و کنشگر فعال در حکمرانی دانشگاه است (Naylor, 2019). بنابراین دانشگاه‌ها ضرورتاً باید بستری را برای توسعه نقش و مشارکت دانشجویان در حکمرانی دانشگاه فراهم سازند. بسیاری از دانش‌پژوهان نیز از کمبود مطالعات در این قلمرو ابراز نگرانی کرده‌اند (Trowler, 2010). در واقع، مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) از موضوعات مهم و اساسی است که باید مورد توجه سیاست‌گذاران آموزش عالی و مدیران دانشگاه‌ها قرار گیرد. با افزایش چالش‌های فراروی دانشگاه‌ها، گفتمان مشارکتی با حضور همه ذی‌نفعان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) از جمله سیاست‌های کلیدی آموزش عالی کشورهای پیشرفته برای بازاندیشی در ساختار مدیریتی - اجرایی آن‌هاست. در همین راستا، دانشگاه‌ها و

مؤسسات آموزش عالی کشور نیز، مانند سایر مراکز آموزش عالی دنیا، رسالت و وظیفه سنگینی برای تربیت اصولی دانشجویان براساس نیازهای کشور برعهده دارند که مستلزم تلاش و پیگیری هدفمند است و باید مسئولان نظام آموزش عالی کشور بکوشند تا ضمن فراهم کردن بستر لازم برای واکاوی زمینه‌ها و علل مشکلات جاری در نظام دانشگاهی کشور، به بازبینی نظام و ساختار سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی آموزش عالی کشور و همین‌طور برنامه‌های اجرایی آن اهتمام ورزند (صاعدموچشی و عزیزی، ۱۳۹۹). با توجه به هدف این پژوهش، تحلیل جایگاه نهادهای دانشجویی در حکمرانی آموزش عالی، مؤلفه‌های شش‌گانه‌ای برای مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی به‌دست آمد. تحلیل همسویی این یافته‌ها با مطالعات انجام‌شده در این زمینه چیکده‌وار در جدول ۳ بیان شده است.

جدول ۳. بررسی هم‌گرایی یافته‌های پژوهش با مطالعات انجام‌شده

مؤلفه‌های به‌دست آمده در پژوهش	همسویی با یافته‌های پژوهش‌ها
حکمرانی فردانشگاهی	استریدوم و لوتس ^{۴۴} (2020)، تامرات (2020)، موشین ^{۴۵} و دیگران (2020)، ماتیاو و چیکوکو ^{۴۶} (2020)، میوویسن ^{۴۷} و دیگران (2019)، بورگ ^{۴۸} (2019)، کوبا ^{۴۹} (2018)، کلمنشیچ و گالان پالومارس ^{۵۰} (2018)، کانینگ ^{۵۱} (2017)، جانگ بولت و وبر ^{۵۲} (2012)، مک لود ^{۵۳} (2011)، داس ^{۵۴} (2014)، کلمنشیچ ^{۵۵} (2011)، کاردوسو و سانتوس ^{۵۶} (2011)، لوچر ^{۵۷} (2002)، لیزا و ویلسون (2009)، بیتسون و نیلور ^{۵۸} (2004)، زای و راستو ^{۵۹} (1999)، پابین و مینکسوا ^{۶۰} (2011)، گاجوکا (2014)، کوبا (2018)

-
44. Strydom & Loots
 45. Muhsin
 46. Mthethwa & Chikoko
 47. Meeuwissen
 48. Borg
 49. Kouba
 50. Klemenčič & Galán Palomares
 51. Canning
 52. Jungblut & Weber
 53. McLeod
 54. Das
 55. Klemenčič
 56. Cardoso & dos Santos
 57. Luescher
 58. Bateson & Taylor
 59. Zuo & Ratsoy
 60. Pabian & Minksová

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

مؤلفه‌های
به‌دست آمده در
پژوهش

همسویی با یافته‌های پژوهش‌ها

نایلور^{۶۱} و دیگران (2020)، آکینی^{۶۲} (2019)، کاری^{۶۳} (2018)، پلاناس^{۶۴} و دیگران (2013)، آدئولا و بوکولا^{۶۵} (2014)، لیشرممسالا^{۶۶} (2011)، اومال^{۶۷} (2019)، میلز^{۶۸} و دیگران (2008)، گارو^{۶۹} (2015)، موشین و دیگران (2020)، میلر و نادلیبر^{۷۰} (2008)، کانینگ^{۷۱} (2017)، راجرز^{۷۱} و دیگران (2011)، کوبا (2018)، داس (2014)، ماتیوا و چیکوکو (2020)، مور^{۷۲} (1995)، استریدوم و لوتس (2020)، کلمنشیچ (2011)، بیتسون و تیلور (2004)، تامرات (2020)، گاجوکا (2014)، پابین و مینکسوا (2011)، کاری (2013)، بورگ (2019)، وانگ و ژانگ (2019)، لوچر (2005)، کوبا (2018)، ژای و راستو (1999)، کلمنشیچ و گالان پالومارس (2018)، کاردوسو و سانتوس (2011)، میلز و دیگران (2008)، لیزا و ویلسون (2009)، جانگ بولت و وبر (2012)، لیشرممسالا (2010)، مک لود (2011)، میوویسن و دیگران (2019)، منون (2005)

حکمرانی درون‌دانشگاهی

ژای و راستو (1999)، راجرز و دیگران (2011)، وانگ و ژانگ (2019)، کوبا (2018)، نایلور و دیگران (2020)، پلاناس و دیگران (2013)، ماتیوا و چیکوکو (2020)، میلز و دیگران (2008)، استریدوم و لوتس (2020)، میلز و دیگران (2008)، اومال (2019)، کاردوسو و سانتوس (2011)، میلر و نادلیبر (2008)، هاینک و جانا^{۷۳} (2011)، منون (2005)، آکینی (2019)، لوچر (2005)، میوویسن و دیگران (2019)، کلمنشیچ و گالان پالومارس (2018)، تامرات (2020)، کانینگ (2017)، مک لود (2011)، لیشرممسالا (2011)، جانگ بولت و وبر (2012)، گارو (2015)، پابین و مینکسوا (2011)، کوبا (2018)، کاری (2018)، کلمنشیچ (2011)، مور (1995)، گاجوکا (2014)، بورگ (2019)، لیزا و ویلسون (2009)، آدئولا و بوکولاب (2014)، بیتسون و تیلور (2004)، داس (2014)، موشین و دیگران (2020)، کاری (2013)، لیشرممسالا (2010)

گفتمان دانشجویی

مک لود (2011)، وانگ و ژانگ (2019)، هاینک و جانا (2011)، کاری (2018)، پلاناس و دیگران (2013)، مور (1995)، لوچر (2005)، پابین و مینکسوا (2011)، کلمنشیچ (2011)، میلز و دیگران (2008)، میلر و نادلیبر (2008)، کاری (2013)، تامرات (2020)، منون (2005)، راجرز و دیگران (2011)، ژای و راستو (1999)، بیتسون و تیلور (2004)، میلز و دیگران (2008)، کلمنشیچ و گالان پالومارس (2018)، کانینگ (2017)، کاردوسو و سانتوس (2011)، میوویسن و دیگران (2019)، لیشرممسالا (2010)، ماتیوا و چیکوکو (2020)، بورگ (2019)، استریدوم و لوتس (2020)، گاجوکا (2014)، لیزا و ویلسون (2009)، اومال (2019)

توسعه دانشجویی

61. Naylor
62. Akinyeye
63. Carey
64. Planas
65. Adeola & Bukola
66. Luescher-Mamashela
67. Omal
68. Miles
69. Garwe
70. Miller & Nadler
71. Rodgers
72. Moore
73. Hynek & Jana

مؤلفه‌های
به‌دست آمده در
پژوهش

همسویی با یافته‌های پژوهش‌ها

میویسیسن و دیگران (2019)، وانگ و ژانگ (2019)، ژای و راستو (1999)، لیشرممسالا (2011)، آدئولا و بوکولا (2014)، کاردوسو و سانتوس (2011)، کاری (2018)، گاجوکا (2014)، ماتیسوا و چیکوکو (2020)، پلاناس و دیگران (2013)، کانینگ (2017)، میلز و دیگران (2008)، جانگ بولت و وبر (2012)، استریدوم و لوتس (2020)، کلمنشیچ و گالان پالومارس (2018)، کلمنشیچ (2011)، لیشرممسالا (2010)، لیزا و ویلسون (2009)، مک لود (2011)، مور (1995)، موشین و دیگران (2020)، بورگ (2019)، نایلو و دیگران (2020)، منون (2005)، بیتسون و تیلور (2004)، میلر و نادلیبر (2008)، کوبا (2018)، میلز و دیگران (2008)، تامرات (2020)، کوبا (2018)، راجرز و دیگران (2011)، هاینک و جانا (2011)

سازوکارهای حمایتی
و قانونی

کوبا (2018)، پلاناس و دیگران (2013)، ژای و راستو (1999)، کلمنشیچ (2011)، پابین و مینکسوا (2011)، لیشرممسالا (2011)، میلز و دیگران (2008)، گارو (2015)، استریدوم و لوتس (2020)، جانگ بولت و وبر (2012)، گاجوکا (2014)، کوبا (2018)، بیتسون و تیلور (2004)، کاری (2018)، کلمنشیچ و گالان پالومارس (2018)، میویسیسن و دیگران (2019)، هاینک و جانا (2011)، تامرات (2020)، کاری (2013)، لیزا و ویلسون (2009)، اومال (2019)، کانینگ (2017)، کاردوسو و سانتوس (2011)، راجرز و دیگران (2011)، میلر و نادلیبر (2008)، ماتیسوا و چیکوکو (2020)، لیشرممسالا (2010)، مک لود (2011)، منون (2005)، بورگ (2019)

ظرفیت‌های نرم دانشگاه

در این پژوهش، کوشش شد تا با طیف متنوع‌تری از کلیدواژه‌ها این مسئله براساس مطالعات بین‌المللی بررسی و تحلیل شود تا بتوان آموزه‌ها و دلالت‌هایی را برای نظام آموزش عالی ایران استخراج کرد. محدودیت‌های این مطالعه به این شرح بود: تعمیم‌پذیری اندک پژوهش‌ها کیفی، ابزارگردآوری داده‌ها و عدم استفاده از مصاحبه و مشاهده و دسترسی نداشتن به متن برخی از مقالات.

۷. پیشنهادها

به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود با استفاده از روش‌های پژوهشی دیگر (کمی و آمیخته و انواع دیگر روش‌های کیفی) به واکاوی این موضوع در یک قلمرو جغرافیایی خاص (یک نمونه دانشگاه ایرانی) بپردازند تا یافته‌های مناسب‌تری با شرایط بومی و آموزش عالی کشور به‌دست آید. همچنین می‌توانند با رویکرد آسیب‌شناسی به وضعیت مشارکت دانشجویان در حکمرانی درون دانشگاه‌ها توجه کنند. افزون‌بر این، می‌توانند به مطالعه تطبیقی مشارکت دانشجویان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) در کشورهای مختلف بپردازند. در پایان براساس یافته‌های پژوهش، سیاست‌های پیشنهادی برای نظام آموزش عالی ایران ارائه می‌شود (پیشنهادها بر مبنای نمودار درصدی مهم‌ترین مفاهیم کلیدی یافته‌ها ارائه شده است): بازبینی و بازنویسی اسناد بالادستی آموزش عالی با توجه به سهم هر کدام از ذی‌نفعان در حکمرانی آموزش عالی (دانشگاه) با تأکید بر مشارکت دانشجویان؛ حمایت از استقلال دانشگاه‌ها و توجه به قانون

آزادی آکادمیک دانشگاهیان به‌ویژه دانشجویان، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری مشارکتی تمام سطوح نظام آموزش عالی ایران (درون و برون دانشگاهی)؛ حضور دائمی نمایندگان دانشجویان در کمیته‌های اصلی آموزش عالی / دانشگاه (جذب استادان، ارتقای استادان، انضباطی و غیره) و احترام به نظرات آن‌ها؛ توسعه تشکلهای و انجمن‌های دانشجویی با مشروعیت‌بخشی قانونی و ایجاد آزادی کارکردی برای آن‌ها؛ مشارکت پررنگ دانشجویان در برنامه‌های ارزیابی کیفیت دانشگاه‌ها و دریافت و اعمال نقطه‌نظرات آن‌ها؛ تدوین برنامه‌های درسی و آموزشی با حضور متخصصان، اعضای هیئت علمی و دانشجویان در تمامی سطوح آموزش عالی و پرهیز از تمرکزگرایی در تدوین برنامه‌های درسی و آموزشی؛ ارائه برنامه‌های مستمر و نظام‌مند برای توسعه سرمایه انسانی دانشجویان از طرق گوناگون برنامه‌های منتورینگ، کوچینگ، فرصت‌های مطالعاتی و غیره؛ استفاده از مشوق‌های مالی و غیرمالی برای ایجاد انگیزه و علاقه در دانشجویان برای ازبین بردن بی‌تفاوتی آن‌ها برای مشارکت بیشتر در تصمیم‌گیری‌های دانشگاه؛ تدوین قوانین و چارچوب و حامی برای مشارکت دانشجویان در حکمرانی درون دانشگاهی و فرادانشگاهی؛ تغییر در خرده‌فرهنگ‌های دانشگاهی با توجه به فرهنگ کارگروهی، دگرپذیری و تحمل عقاید مخالف و گفت‌وگو میان دانشگاهیان.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

این مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در آماده‌سازی این مقاله مشارکت کرده‌اند.

تعارض منافع

بنابه اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی‌رایت (CC) رعایت شده است.

References

- Adeola, A. O., & Bukola, A. B. (2014). Students' participation in governance and organizational effectiveness in universities in Nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(9), 400.
- Akinyeye, T. V. (2019). Administrative effectiveness in university system: the trajectory of students' involvement in governance. *Journal of Education Research and Rural Community Development*, 1(1), 73-88.
- Barber, J. P., & Walczak, K. K. (2009). *Conscience and critic: Peer debriefing strategies in grounded theory research*. In Annual Meeting of the American Educational Research Association, San Diego, CA.
- Bateson, R., & Taylor, J. (2004). Student involvement in university life—Beyond political activism and university governance: A view from Central and Eastern Europe. *European Journal of Education*, 39(4), 471-483.
- Bergan, S. (2011). Higher education governance and democratic participation: the university and democratic culture. In S. Bergan (Ed.), *Not by bread alone* (pp. 15-32). Strasbourg: Council of Europe.
- Bitsch, V. (2005). Qualitative research: A grounded theory example and evaluation criteria. *Journal of Agribusiness*, 23(1), 75-91.
- Borg, C. (2019). The Role of Students in the Governance of Public Higher Education: a Case Study of Malta. *Journal of Intercultural Management*, 11(3), 1-20.
- Byrne, P. (2015). Academic freedom for the next 100 years: Social value of academic freedom defended. *Indiana Law Journal*, 91, 5-16.
- Canning, J. (2017). Conceptualising student voice in UK higher education: four theoretical lenses. *Teaching in Higher Education*, 22(5), 519-531.
- Cardoso, S., & dos Santos, S. M. (2011). Students in higher education governance: the Portuguese case. *Tertiary Education and Management*, 17(3), 233-246.
- Carey, P. (2013). Student engagement: stakeholder perspectives on course representation in university governance. *Studies in Higher Education*, 38(9), 1290-1304.
- _____ (2018). The impact of institutional culture, policy and process on student engagement in university decision-making. *Perspectives: Policy and Practice in Higher Education*, 22(1), 11-18.
- Choi, S. (2019). Identifying indicators of university autonomy according to stakeholders'

interests. *Tertiary education and management*, 25(1), 17-29.

Dadash Karim, Y., Mirsepasi, N., & Najaf Beigi, R. (2019). Designing a model for higher education governance. *Public Organizations Management*, 7(3), 11-28. (Persian)

Das, J. (2014). Higher Education Governance: Students' Participation, Union Elections & the Role of Lyngdoh Commission. *International Journal of Humanities and Social Science Studies*, (1).

Fleming, D. (2015). Student voice: An emerging discourse in Irish education policy. *International electronic journal of elementary education*, 8(2), 223-242.

Gachoka, J. M. (2014). *Factors influencing student involvement in university Governance: a case of bachelor of education (arts) of The university of Nairobi, Kenya* (Doctoral dissertation, University of Nairobi).

Garwe, E. C. (2015). Student voice and quality enhancement in higher education. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 4(3).

Gime'nez, L. ed. (2001). *L'associacionisme i la participacio' estudiantil a les universitats de Catalunya*. Barcelona: Consell Nacional de la Joventut de Catalunya.

Goldberg, M. (1980). Student involvement: A resource for administrators. *Educational Record*, 61(2), 15-17.

Hynek, R., & Jana, P. (2011). *Higher education act in Czech Republic: What are the implications for the role of students and their governance?*.

Jalalipour, H. (2010). Understanding student movement in Iran: a focus on the student movement in the reform period (1997-2005), *Iranian Journal of Social Problems*, 1(3), 179-213. (Persian)

Jungblut, J., & Weber, R. (2012). National student governance in Germany: the case of fzs. *European Journal of Higher Education*, 2(1), 47-62.

Klemenčič, M. (2012) The Changing Conceptions of Student Participation in HE Governance in the EHEA. In Curaj, A. et al. (Eds.), *European Higher Education at the Crossroads: Between the Bologna Process and National Reforms*.

Klemenčič, M., & Galán Palomares, F. M. (2018). Transnational student associations in the European multi-level governance of higher education policies. *European Educational Research Journal*, 17(3), 365-384.

Köksal, D., & Strähle, J. (2021). Social Sustainability in Fashion Supply Chains—Understanding Social Standard Implementation Failures in Vietnam and Indonesia Using

- Agency Theory. *Sustainability*, 13(4), 2159.
- Kouba, K. (2018). Determinants of student participation in higher education governance: The case of student turnout in academic senate elections in Czechia. *Higher Education*, 76(1), 67-84.
- Kuriakose, F. (2018). *The student as stimulus: How student participation facilitates quality in higher education*. Technical presentation to student charters and quality enhancement in higher education National Assessment and Accreditation Council (NAAC). Kerala: The Internal Quality Assurance Cell, St. Berchman's College.
- Kvilhaugsvik, H. (2021). Bridging higher education and the world of work? Employer panels in Nordic university governance. *European Journal of Higher Education*, 1-17.
- Lee, H. H. (1987). *The nature and scope of student participation in policy making in academic government*. Paper presented at the Sixth International Seminar on Current Issues in University Education of Korea and Japan, Seoul, South Korea. (ERIC Document Reproduction Services No. ED 291 266).
- Leisyte, L., Westerheijden, D. F., Epping, E., Faber, M., & Weert, E. D. (2013) *Stakeholders and quality assurance in higher education*, Paper for 26th Annual CHER Conference Lausanne (CH).
- Lizzio, A., & Wilson, K. (2009). Student participation in university governance: the role conceptions and sense of efficacy of student representatives on departmental committees. *Studies in Higher Education*, 34(1), 69-84.
- Luescher, T. M. (2005). Student governance in Africa: Thematic summary of key literature. Retrieved August, 12, 2013.
- Luescher-Mamashela, T. M. (2010). From university democratisation to managerialism: The changing legitimisation of university governance and the place of students. *Tertiary Education and Management*, 16(4), 259-283.
- _____ (2011). Student representation in university decision making: good reasons, a new lens?. *Studies in Higher Education*, 38(10), 1442-1456.
- Matlabi, M., & Bijan, A. (2017). A pathological study on the nature and independence of the student movement in the contemporary Iran. *Journal of International Studies*, 14(3), 71-94. (Persian)
- McLeod, J. (2011). Student voice and the politics of listening in higher education. *Critical studies in Education*, 52(2), 179-189.

- Meeuwissen, S. N., Spruijt, A., van Veen, J. W., & de Goeij, A. F. (2019). Student participation in governance of medical and veterinary education: experiences and perspectives of student representatives and program directors. *Advances in Health Sciences Education*, 24(4), 665-690.
- Menon, M. E. (2003). Student involvement in university governance: A need for negotiated educational aims?. *Tertiary Education and Management*, 9(3), 233-246.
- _____ (2005). Students' views regarding their participation in university governance: Implications for distributed leadership in higher education. *Tertiary Education and Management*, 11(2), 167-182.
- Miles, J. M., Miller, M. T., & Nadler, D. P. (2008 a). *A National Study of Improving Participation in Student Self-Governance Leadership*. Online Submission.
- _____ (2008 b). Increasing Participation in Student Governance Through First-Year Programs. *Journal of College Orientation, Transition, and Retention*, 15(2).
- Miller, M. T., & Nadler, D. P. (2009). *Communication Apprehension Levels of Student Governance Leaders*. Online Submission.
- Minksová, L., & Pabian, P. (2011). Approaching students in higher education governance: introduction to the special issue. *Tertiary Education and Management*, 17(3), 183-189.
- Mohammadpour, A. (2013). *Qualitative research method 2: principles and processes of the qualitative methodology*. Tehran: Jameshenasan. (Persian)
- Moore, P. L. (1995). Perspectives on Student Participation in University Governance: An Update. *NASPA Journal*, 32(3), 198-207.
- Moriña, A. (2017). Inclusive education in higher education: challenges and opportunities. *European Journal of Special Needs Education*, 32(1), 3-17.
- Mthethwa, V., & Chikoko, V. (2020). Does participation in university governance add value to a student's academic experience?. *South African Journal of Higher Education*, 34(4), 211-229.
- Muhsin, S., Nurkhin, A., Pramusinto, H., Afsari, N., & Arham, A. F. (2020). The Relationship of Good University Governance and Student Satisfaction. *International Journal of Higher Education*, 9(1).
- Naylor, R. (2019). Old technologies, new opportunities: Rethinking traditional approaches to student engagement in Australia. In M. Tanaka (Ed.), *Student engagement and quality assurance in higher education* (pp. 57-72). London: Routledge.

- Naylor, R., Dollinger, M., Mahat, M., & Khawaja, M. (2020). Students as customers versus as active agents: conceptualising the student role in governance and quality assurance. *Higher Education Research & Development*, 1-14.
- O'Sullivan, K. (2018). Working together to foster education innovation: The student dimension in university governance. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 23(6), 59-66.
- Omali, F. (2019). *Contestations of Stakeholder Participation in University Governance: A Case of a Historically Black University*. Available at SSRN 3415478.
- Pabian, P., & Minksová, L. (2011). Students in higher education governance in Europe: Contrasts, commonalities and controversies. *Tertiary Education and Management*, 17(3), 261-273.
- Parejo, J. L., & Lorente, J. (2012). From student associations to CEUNE: the development of student representation in Spain. *European Journal of Higher Education*, 2(1), 78-94.
- Paya, A. (2019). University system: local and global challenges, and interaction with the social media, *Rahyafat*, 76, 1-22. (Persian)
- Perlman, B. J., Reddick, C. G., & Zheng, Y. (2020). Agency vs. Stewardship Theory in Local Government Contracted Mobile Apps: Analysis of Survey Data on User Satisfaction in China. *International Journal of Public Administration in the Digital Age (IJPADA)*, 7(4), 16-34.
- Persson, A. (2003). Student participation in the governance of higher education in Europe. A Council of Europe Survey. In Steering Committee on Higher Education and Research (CD-ESR). Working Party on the Bologna Process. Strasbourg: Council of Europe. Received from: http://www.eees.es/pdf/Oslo_estudiantes.pdf (accessed May 6, 2009).
- Planas, A., Soler, P., Fullana, J., Pallisera, M., & Vilà, M. (2013). Student participation in university governance: the opinions of professors and students. *Studies in Higher Education*, 38(4), 571-583.
- Rodgers, T., Freeman, R., Williams, J., & Kane, D. (2011). Students and the governance of higher education: A UK perspective. *Tertiary Education and Management*, 17(3), 247-260.
- Saed Moucheshi, L., & Azizi, N. (2020). A qualitative and quantitative analysis of higher education policies in Iran. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 8(29), 166-184. (Persian)
- Seale, J. (2016). How can we confidently judge the extent to which student voice in higher

education has been genuinely amplified? A proposal for a new evaluation framework. *Research Papers in Education*, 31(2), 212-233.

Strydom, F., & Loots, S. (2020). The student voice as contributor to quality education through institutional design. *South African Journal of Higher Education*, 34(5), 20-34.

Tamrat, W. (2020). The exigencies of student participation in university governance: Lip services and bottlenecks. *Higher Education Quarterly*, 74(1), 35-47.

Tight, M. (2018). Higher education research: The developing field. London: Bloomsbury Publishing. The University of Queensland. (2016). Student strategy 2016–2020 white paper. Received from: https://student-strategy.uq.edu.au/files/453/Student-Strategy_White-Paper.pdf.

Trowler, V. (2010). Student engagement literature review. *The higher education academy*, 11(1), 1-15.

Vaquero, C. (2004). El movimiento estudiantil universitario. De la Ley de Autonomía Universitaria a la Ley Orgánica de Universidades. *Mientras Tanto*, 92, 155-76.

Wang, Z., & Zhang, R. (2019). A Study on the Mechanisms of American Students' Participation in University Governance. In *2019 International Conference on Management, Education Technology and Economics (ICMETE 2019)* (pp. 121-125). Atlantis Press.

Wolcott, H. F. (2008). *Writing up qualitative research*. Sage Publications.

Zuo, B., & Ratsoy, E. W. (1999). Student participation in university governance. *Canadian Journal of Higher Education*, 29(1), 1-26.

پښتونستان د علوم انساني و مطالعات فرېنجي
پرتال جامع علوم انساني